

8. KOMU POTRZEBNE JEST PRAWO CYWILNE?

➡ Który z dwóch przedmiotów nastolatek w naszym wieku może legalnie sprzedać: podręcznik czy zabytkowy pierścionek babci? Wyjaśnijcie, dlaczego i sprawdźcie, jakie jest prawne uzasadnienie tej różnicy.

BEZ PRAWA CYWILNEGO NIE MA ŻYCIA...

Prawo cywilne reguluje stosunki osobiste i majątkowe między podmiotami prawa (np. osobami fizycznymi i prawnymi). Jego najważniejsze gałęzie to: prawo własności, prawo zobowiązań, prawo spadkowe, prawo rodzinne i opiekuńcze, prawo własności intelektualnej, prawo pracy i prawo handlowe.

W lekcji drugiej o rodzajach prawa była mowa o tym, że **zdolność prawna** to zdolność do bycia podmiotem praw i obowiązków w zakresie prawa cywilnego, a **zdolność do czynności prawnych** to możliwość dysponowania swoimi prawami i obowiązkami oraz zaciągania zobowiązań za pomocą własnych działań.

W przypadku osób fizycznych zdolność do czynności prawnych uzależniona jest od ich wieku oraz stanu psychicznego. Istnieją tutaj trzy możliwości:

- **brak zdolności do czynności prawnych** – w takiej sytuacji co do zasady żadna z podjętych przez daną osobę decyzji nie będzie miała mocy prawnej. Za osoby, które nie mają zdolności do czynności prawnych, uznaje się dzieci, które nie ukończyły 13 lat, oraz osoby całkowicie ubezwłasnowolnione – w ich imieniu działają przedstawiciele, rodzice lub opiekunowie;
- **ograniczona zdolność do czynności prawnych** – jest to stan przejściowy, w którym można już podejmować pewne decyzje (zobowiązania), ale do ich ważności wymagana jest jeszcze zgoda rodziców lub opiekunów. Są jednak pewne działania, które osoba z ograniczoną zdolnością do czynności prawnych może podejmować sama, np. zdecydować o przeznaczeniu samodzielnie zarobionych pieniędzy albo rzeczy podarowanych jej przez rodziców (ale tylko rodziców), np. piórnika czy swetra. Ograniczoną zdolność do czynności prawnych mają dzieci pomiędzy 13. a 18. rokiem życia oraz osoby ubezwłasnowolnione częściowo;
- **pełna zdolność do czynności prawnych** – nabywamy ją z chwilą osiągnięcia pełnoletności. Od tego momentu sami podejmujemy wszelkie decyzje, ale też ponosimy za nie pełną odpowiedzialność.

Zuzanna Pracowita ma 16 lat. W czasie wakacji pracowała w budce z lodami i za zarobione pieniądze postanowiła kupić sobie wieżę stereo o najwyższej jakości dźwięku. Sprzedawca w sklepie powiedział, że bez zgody rodziców nie może jej sprzedać tak drogiej rzeczy. Czy miał rację? Uzasadnij swoją odpowiedź.

DZIESIĘCIOLATEK ROBI ZAKUPY

Choć osoba, która nie ukończyła 13 lat, nie ma zdolności do czynności prawnych i nie może zawierać żadnych umów, to przecież widzimy małe dzieci kupujące coś w sklepie. Nie jest to sprzeczne z prawem, bo przepisy zezwalają na dokonywanie przez dzieci tak zwanych drobnych czynności z zakresu życia codziennego, a do takich właśnie zaliczają się drobne zakupy (chleba, słodyczy, małych zabawek). Jest to pojęcie bardzo niejasne, ale przyjmuje się, że wartość kupowanych przedmiotów nie może być zbyt duża.

Osobę fizyczną można pozbawić zdolności do czynności prawnych w drodze **ubezwłasnowolnienia**. Może tego dokonać sąd na wniosek rodziny w przypadku jej choroby psychicznej, niepełnosprawności intelektualnej albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa, narkomanii, demencji starczej itp. Wystąpienie samych tych objawów jest jednak niewystarczające. Należy wykazać, że z powyższych powodów osoba albo nie jest w stanie kierować swoim postępowaniem (wtedy można **ubezwłasnowolnić ją całkowicie**), albo potrzebuje pomocy do prowadzenia swoich spraw (**ubezwłasnowolnienie częściowe**). Przy orzekaniu o ubezwłasnowolnieniu sąd wyznacza także osobę, która będzie się zajmowała sprawami ubezwłasnowolnionego.

▲ *Kupić nie kupić? Tę czy może jakąś inną rzecz? Ten mały chłopiec też chciałby robić zakupy tak samo jak jego rodzice.*

CZYNNOŚCI PRAWNE

Czynności prawne to zdarzenia prawne, które wywołane są świadomie przez uprawnione do tego osoby fizyczne (lub organy osób prawnych) i mają na celu osiągnięcie określonych skutków w sferze prawa cywilnego, np. przeniesienie własności, rozwiązanie najmu, sporządzenie testamentu. Aby tak się stało, osoba musi złożyć **oświadczenie woli**, wskazujące, jakie są jej intencje w danej sprawie. Forma takiego oświadczenia jest rzeczą wtórną (może być ustna, pisemna, a nawet w pewnych sytuacjach wyrażona jedynie za pomocą gestu), musi być jednak jasna i dla wszystkich zrozumiała.

Oświadczenie woli może być obarczone różnego rodzaju wadami – w takim przypadku jest ono nieważne albo może zostać unieważnione. Do takich wad należą:

- **brak świadomości** lub **swobody** – stan psychiczny uniemożliwiający świadome podjęcie decyzji (np. choroba psychiczna, wysoka gorączka, upojenie alkoholowe itd.);
- **pozorność** – jeżeli oświadczenie składane przez obie strony było uczynione dla pozorów, np. w celu oszukania osoby trzeciej;
- **błąd** – jeśli składający oświadczenie woli ma mylne wyobrażenie o rzeczywistym stanie rzeczy, np. kupuje kopię obrazu, myśląc, że to oryginał. Nie możemy mówić o błędzie, jeżeli adresat sam go wywołał, wiedział o nim lub mógł z łatwością go zauważyć (np. zakładając okulary czy przyglądając się rzeczy dokładniej). Za rodzaj błędu uważany jest także **podstęp** – a więc błąd umyślnie i specjalnie wywołany przez jedną ze stron;
- **groźba** – jeżeli ktoś, chcąc zmusić drugą stronę do złożenia odpowiedniego oświadczenia woli, posłużył się poważną i bezprawną groźbą.

UMOWY W PRAWIE CYWILNYM

Prawo dotyczące umów zwane jest **prawem zobowiązań**. **Zobowiązanie** to rodzaj stosunku cywilnoprawnego, w którym występują dwie strony: strona uprawniona, czyli wierzyciel, oraz strona zobowiązana – dłużnik. Przedmiotem zobowiązania jest świadczenie, czyli pewna czynność, która musi być dokonana przez dłużnika, a której wykonania może domagać się wierzyciel.

Role dłużnika i wierzyciela nie są stałe – przy większości umów jedna strona jest zarazem dłużnikiem, jak i wierzycielem. W umowie sprzedaży sprzedający jest **wierzycielem**, ponieważ może domagać się zapłaty ustalonej ceny za sprzedawaną rzecz. Jest jednak równocześnie **dłużnikiem** – ma bowiem obowiązek wydać rzecz kupującemu.

Podstawową zasadą polskiego prawa cywilnego jest zasada **swobody umów**. Swoboda ta dotyczy treści umowy (można w zasadzie zapisać w niej, co chcemy), jej formy (oczywiście w ograniczonym przepisami zakresie) oraz chęci jej zawarcia (w większości wypadków nie można stron zmusić do zawarcia umowy).

PRZEDSTAWICIELSTWO

Przedstawicielstwo to taka instytucja prawna, która pozwala działać jednej osobie za pośrednictwem innej, która **podejmuje czynności prawne w jej imieniu i na jej rachunek**. Na przykład, jeśli ustanawiamy pełnomocnika do zawarcia umowy sprzedaży w naszym imieniu, to choć podpisuje się on pod umową, my nabywamy daną rzecz i stajemy się jej właścicielami.

Przedstawiciel ustawowy zostaje ustanowiony na podstawie ustawy (np. rodzice, opiekunowie do reprezentowania niepełnoletnich dzieci). Musi działać w granicach prawa i występować w imieniu reprezentowanego. Nie może jednak dokonywać wszystkich czynności, np. rodzic nie może sporządzić testamentu w imieniu swoich dzieci.

Do większości czynności prawnych możemy ustanowić **pełnomocnika** (przedstawiciela z wyboru), który będzie nas reprezentował.

Pełnomocnictwo może być:

- **szczegółne** – do dokonania jednej, konkretnej czynności;
- **rodzajowe** – do czynności pewnego rodzaju, np. prowadzenia naszej sprawy w postępowaniu administracyjnym;
- **ogólne** – do dokonywania wszystkich czynności w ramach tzw. zwykłego zarządzania naszymi interesami.

Forma dokonania pełnomocnictwa jest właściwie dowolna, pełnomocnictwo ogólne musi być jednak sporządzone na piśmie pod rygorem nieważności. Zasadą jest także to, że pełnomocnictwo musi być ustanowione w takiej samej formie, jaka jest potrzebna do dokonania danej czynności prawnej, tak więc np. do sprzedaży nieruchomości musi mieć formę aktu notarialnego.

▲ Rodzice mają obowiązek opiekowania się swoimi dziećmi i reprezentowania ich interesów. Dysponują władzą rodzicielską, ale wykonując ją, muszą kierować się dobrem dziecka

PRAWO RZECZOWE I SPADKOWE

Prawo rzeczowe to dział prawa cywilnego, który reguluje kwestie związane z **własnością rzeczy**, sposobem jej nabycia i zbycia oraz używania. Prawo własności oznacza, że możemy dowolnie korzystać z posiadanej rzeczy, rozporządzać nią (np. zbyć, zastawić, wydzierżawić czy nawet zniszczyć), możemy też czerpać z niej pożytki (np. pożytkami z sadu będą owoce).

Właścicielem rzeczy można zostać w bardzo różny sposób. Pierwszym i najbardziej typowym sposobem jest **przeniesienie własności**. Własność przenosimy, zawierając umowę sprzedaży, zamiany, **darowizny** lub poprzez odpowiedni **zapis w testamencie**.

Drugim sposobem nabycia własności jest **zasiedzenie**. Następuje ono wskutek długotrwałego wykonywania przez osobę nieuprawnioną prawa własności. Różny jest czas niezbędny do nabycia tego prawa – w przypadku nieruchomości należy nieprzerwanie posiadać daną rzecz przez co najmniej dwadzieścia lat, jeśli posiadamy ją w **dobrej wierze** (czyli jesteśmy przekonani, że to nasza własność), lub trzydzieści lat, jeśli posiadamy ją w złej wierze. W przypadku ruchomości posiadanie musi trwać minimum trzy lata i musi być w dobrej wierze, tak więc złodziej nigdy nie może stać się właścicielem skradzionych przez siebie rzeczy.

Rzecz porzuconą (np. wyrzuconą na śmietnik) można **zawłaszczyć**. Konieczne jest do tego zażądanie rzeczy i wola stania się jej właścicielem. Zażądanie trzeba odróżnić od znalezienia rzeczy, które zostały zagubione, czyli porzucone bez zamiaru wyzbycia się ich. Znalazca ma obowiązek zawiadomić osobę uprawnioną do odbioru rzeczy (właściciela lub posiadacza) albo tzw. organ przechowujący (organ gminy, np. w Warszawie istnieje miejskie Biuro Rzeczy Znalezionych). Znalazcy przysługuje znaleźne w wysokości 10 proc. wartości, ale tylko, jeśli się o nie upomni w chwili oddania rzeczy. Jeżeli w ciągu roku właściciel nie odbierze rzeczy (lub w ciągu dwóch lat, gdy jest on nieznan), to pieniądze i kosztowności przechodzą na własność Skarbu Państwa, a inne rzeczy na własność znalazcy. Zasady te nie mają zastosowania do rzeczy znalezionych w miejscu otwartym dla publiczności i środkach transportu publicznego – w takim przypadku należy oddać rzeczy zarządcy pomieszczenia, a ich los regulują oddzielne przepisy.

▲ Warszawiacy przynoszą do Biura Rzeczy Znalezionych (na zdjęciu) bardzo różne przedmioty, głównie dokumenty, telefony komórkowe, laptopy, gotówkę oraz torby i plecaki pozostawione w miejscach publicznych. Tylko 5 proc. zgubionych rzeczy wraca do swoich właścicieli.

Kazio znalazł na ulicy torbę, w której były pieniądze i parasol. Co powinien zrobić ze znalezionymi rzeczami? Czy kiedyś mogą stać się jego własnością? Uzasadnij swoją wypowiedź.

Podział majątku osoby zmarłej zależy przede wszystkim od tego, czy sporządziła ona **testament**. Jeśli nie ma testamentu, podział majątku pomiędzy krewnych odbywa się na podstawie przepisów kodeksu cywilnego.

W zależności od tego, kto z krewnych jeszcze żyje, możemy mówić o trzech **sposobach dziedziczenia**. Pierwszy ma zastosowanie, jeśli zmarły pozostawił po sobie tzw. **zstępnych**, a więc dzieci, wnuki, prawnuki itd. W takiej sytuacji majątek dzielą równo pomiędzy siebie równo dzieci **spadkodawcy** (lub ich **zstępni**) oraz jego małżonek. Małżonek musi dostać jednak nie mniej niż 1/4 majątku.

§ 1. W pierwszej kolejności powołane są z ustawy do spadku dzieci spadkodawcy oraz jego małżonek; dziedziczą oni w częściach równych. Jednakże część przypadająca małżonkowi nie może być mniejsza niż jedna czwarta całości spadku.

§ 2. Jeżeli dziecko spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przysługiwał, przypada jego dzieciom w częściach równych. Przepis ten stosuje się odpowiednio do dalszych zstępnych.

Art. 931 Kodeksu cywilnego

W sytuacji, gdy zmarły nie pozostawił zstępnych, majątek dzielą między siebie: małżonek, rodzice oraz rodzeństwo (lub ich zstępni). Majątek również dzielony jest po równo, z tym że małżonek nie może otrzymać mniej niż połowę spadku. Jeżeli jednak zmarły nie pozostawił po sobie ani małżonka, ani rodziców, ani też nie miał rodzeństwa, jego majątek mogą odziedziczyć dziadkowie (o ile jeszcze żyją). Jeśli zmarły nie miał żadnych wymienionych wyżej krewnych oraz jeżeli nie pozostawił testamentu, jego majątek przechodzi na rzecz Skarbu Państwa lub gminy.

Aby zapobiec takiemu stanowi rzeczy, można napisać testament wskazujący, kto ma odziedziczyć spadek. Testament może sporządzić tylko osoba pełnoletnia i nieubezwłasnowolniona.

Testamenty możemy podzielić na dwie kategorie. Pierwszą tworzą **testamenty zwykłe**:

- **odręczny** (alograficzny) – musi zostać w całości napisany ręcznie (nie wystarczy własnoręczne podpisanie maszynopisu czy wydruku z komputera!), podpisany i opatrzony datą;
- **notarialny** – sporządzony w formie aktu notarialnego;
- **ustny** – ogłoszony wobec wójta (burmistrza, prezydenta miasta), sekretarza gminy lub kierownika urzędu stanu cywilnego i w obecności dodatkowych dwóch świadków.

Niezależnie od sposobu sporządzenia, testamenty zwykłe mają taką samą moc prawną. Jeśli ktoś pozostawił kilka testamentów, za obowiązujący uważa się ten, który został sporządzony najpóźniej. Testament zwykły jest ważny bezterminowo – dopóki spadkodawca nie odwoła go przez sporządzenie nowego, zniszczenie starego lub pozbawienie go cech decydujących o jego ważności (np. daty, podpisu).

Kiedy sporządza się testament, ważne jest, by ustanowić kogoś głównym **spadkobiercą**, czyli osobą, która przejmie cały spadek – a więc zarówno nasze aktywa, jak i pasywa (czyli długi). Dopiero po ustanowieniu głównego spadkobiorcy resztę majątku można podzielić na mniejsze części i rozdysonować pomiędzy inne osoby.

Zachówek to część spadku przysługująca najbliższej rodzinie, jeżeli spadkodawca pozostawił testament i nie uwzględnił w nim członków rodziny. Zachówek wynosi połowę tego, co spadkobierca otrzymałby, gdyby nie było testamentu (a jeżeli jest małoletni lub trwale niezdolny do pracy, zachówek wynosi aż 2/3). Tak więc *de facto* możemy dowolnie rozporządzić jedynie połową naszego majątku, bowiem druga połowa i tak przypadnie najbliższej rodzinie.

Jedynym sposobem pozbawienia najbliższej rodziny prawa do zachowku jest **wydziedziczenie**. Może ono nastąpić tylko z bardzo poważnych powodów wymienionych w kodeksie cywilnym.

Z Ż Y C I A W Z I Ę T E

Większość z nas sądzi, że testament można spisać wyłącznie u notariusza. Nie jest to jednak konieczne, zwłaszcza że wiąże się z opłatą (co najmniej 50 zł). Testament można sporządzić samemu. Aby to zrobić, trzeba być pełnoletnim i napisać cały tekst odręcznie, wyszczególniając, co i komu zapisujemy, umieścić tam datę i swój podpis. Aby testament był ważny, musi być w nim wymieniony główny spadkobierca, czyli osoba, która będzie zarządzała całym majątkiem. Może to wyglądać następująco:

Poznań, 8 maja 2020 r.

Ja, Janina Kowalska, cały swój majątek zapisuję mojej córce Zofii. Mojego rasowego kota Mruczka zapisuję sąsiadce Danucie Wrażliwej, a obraz Stanisława Wyspiańskiego siostrzenicy Hani.

Janina Kowalska

Oprac. na podst. Kodeks cywilny (Dz.U. 2019, poz. 1145) oraz Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej (Dz. U. 2018, poz. 272).

Spadkodawca może w testamencie pozbawić zstępnych, małżonka i rodziców zachowku (wydziedziczenie), jeżeli uprawniony do zachowku:

- 1) wbrew woli spadkodawcy postępuje uporczywie w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego;
- 2) dopuścił się względem spadkodawcy albo jednej z najbliższych mu osób umyślnego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności albo rażącej obrazy czci;
- 3) uporczywie nie dopełnia względem spadkodawcy obowiązków rodzinnych.

Art. 1008 Kodeksu cywilnego

Spadek nabywa się z chwilą jego **otwarcia**, czyli z chwilą śmierci spadkodawcy. **Proste przyjęcie spadku** oznacza, że przyjmujemy spadek wraz z ciężącymi na majątku długami. Od tej chwili odpowiadamy za długi spadkodawcy, nawet jeżeli przewyższają wartość spadku. Jeśli nie wiemy, ile długów ciąży na spadku, możemy go przyjąć **z dobrodziejstwem inwentarza** (jeśli nie złożymy oświadczenia o przyjęciu spadku wprost, przejmujemy do własnie z dobrodziejstwem inwentarza), tzn. z ograniczeniem odpowiedzialności za długi tylko do wysokości spadku. Oczywiście nie ma obowiązku przyjmowania spadku – zawsze mamy prawo z niego zrezygnować.

Po otrzymaniu spadku należy pamiętać o konieczności zapłacenia **podatku spadkowego**. Jego wysokość jest uzależniona od stopnia pokrewieństwa ze spadkodawcą oraz wysokości samego spadku. Od 1 stycznia 2007 r. najbliżsi krewni są zwolnieni z obowiązku zapłacenia podatku (ale fakt odziedziczenia majątku muszą zgłosić w urzędzie skarbowym).

PRAWO RODZINNE

Małżeństwo jest dobrowolnym związkiem mężczyzny i kobiety, którzy osiągnęli odpowiedni wiek i nie są ubezwłasnowolnieni całkowicie. Jednak dziewczyna, która ma ukończone 16 lat, może wstąpić z ważnych powodów wstąpić w związek małżeński, jeśli sąd wyrazi na to zgodę (rodzice są tylko pytani o opinię). Wtedy z chwilą zawarcia związku małżeńskiego staje się pełnoletnia, a pełnoletności tej nie traci nawet, gdyby się rozwiodła. Mężczyźni mogą wziąć ślub po ukończeniu 18 roku życia i granicy tej sąd nie może obniżyć.

Małżeństwo można zawrzeć przed urzędnikiem stanu cywilnego albo w jednym z kościołów, które nabyły do tego prawo na mocy ustawy bądź umowy międzynarodowej. Obecnie dotyczy to wielu kościołów, nie tylko katolickiego.

Jeżeli małżonkowie nie podejmą żadnych decyzji dotyczących ustroju majątkowego, to **własność wspólną** stanowią przedmioty, których małżonkowie dorobili się razem w trakcie trwania małżeństwa: wynagrodzenia (zarówno z tytułu umów o pracę, jak i umów cywilnoprawnych), dochody z majątku (także odrębnego).

Własność odrębną stanowią przedmioty wymienione w art. 33 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, przede wszystkim przedmioty, które należały do małżonków przed zawarciem związku małżeńskiego oraz uzyskane ze spadków i darowizn, a także np. nagrody za osobiste osiągnięcia jednego z małżonków i przedmioty służące do zaspokajania osobistych potrzeb (np. proteza).

Powyższy model podstawowy małżonkowie mogą w różny sposób modyfikować. Mogą to uczynić zarówno przed zawarciem związku, jak i w każdym momencie jego trwania. Małżeńską umowę majątkową (tzw. **intercyzę**) sporządza notariusz. Można nią całkowicie znieść **wspólność majątkową** (każdy z małżonków ma odrębny majątek i żadna jego część nie jest wspólna), ograniczyć ją (np. decydując, że dochody z majątków odrębnych będą wchodziły w skład majątków odrębnych, a nie majątku wspólnego), czy rozszerzyć (uwspólniając cały majątek lub niektóre jego części).

Dziecko aż do 18 roku życia (ewentualnie do momentu, gdy dziewczyna wcześniej wyjdzie za mąż za zgodą sądu) pozostaje pod **władzą rodzicielską**. Oznacza to, że rodzice decydują o wszystkich najważniejszych sprawach związanych z dzieckiem (takich np. jak wybór szkoły, wyjazd za granicę, religia itd.). Rodzice powinni mieć wspólne zdanie i brać zawsze pod uwagę zdanie dziecka (w zależności od poziomu jego rozwoju). Jeżeli rodzice nie mogą się zgodzić w jakiejś istotnej kwestii, wówczas decyzje podejmuje sąd rodzinny. Decyzja ta zastępuje wówczas zgodę rodziców.

▲ Ludzie pobierają się zawsze z nadzieją, że uda się im być razem mimo przeciwności. Na zdjęciu: tradycyjna ceremonia żydowska.

Rodzice przed powzięciem decyzji w ważniejszych sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka powinni je wysłuchać, jeżeli rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości dziecka na to pozwala, oraz uwzględnić w miarę możliwości jego rozsądne życzenia.

Art. 95 § 4 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego

KAZUS

Dwunastoletni Staszek po powrocie z obozu harcerskiego oświadczył rodzicom, że wielu jego kolegów z drużyny nie je mięsa, bo zabijanie zwierząt jest okrutne. Z tego powodu i on postanowił zostać wegetarianinem. W rodzinie Staszka wszyscy jedzą mięso. Czy Twoim zdaniem rodzice powinni wziąć pod uwagę zdanie chłopca i respektować jego postanowienie? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Kodeks rodzinny reguluje także stosunki między rodzicami i dziećmi. Jest w nim zapisane, że rodzice i dzieci są obowiązani do wzajemnego szacunku i wspierania się. Dziecko, które mieszka z rodzicami, ma jednak pewne obowiązki. Przede wszystkim jest winne rodzicom posłuszeństwo. Jest także zobowiązane do pomagania im we wspólnym gospodarstwie, a jeśli zaś ma dochody z własnej pracy, powinno przyczyniać się do pokrywania kosztów utrzymania rodziny.

Uwaga! Bicie dzieci (nawet klapsy) jest niezgodne z prawem!

Osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych.

Art. 961 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego

W Polsce przyjęto konstrukcję prawną, że osoba znajdująca się w niedostatku albo taka, która nie może samodzielnie się utrzymać (np. dziecko), w pierwszej kolejności powinna być wspierana przez własną rodzinę, a dopiero dalej przez pomoc społeczną. Zasada ta jest realizowana przez istnienie **obowiązku alimentacyjnego**, tj. obowiązku dostarczania środków utrzymania

Obowiązek alimentacyjny obciąża rodziców względem dziecka, które:

- nie jest w stanie utrzymać się samodzielnie (chyba że dochody z majątku dziecka wystarczają na pokrycie kosztów jego utrzymania i wychowania);
- od chwili urodzenia/przysposobienia aż do czasu, gdy zostało należycie przygotowane do pracy zawodowej odpowiedniej do jego uzdolnień i zainteresowań, jednak nie wcześniej niż do zakończenia szkoły podstawowej, a może nawet obejmować studia (gdy studia są realizowane w trybie dziennym);
- jest chore lub niepełnosprawne intelektualnie – zawsze, dopóki nie jest w stanie samo się utrzymać, co może oznaczać, że całe życie rodziców;
- jest pasierbem/pasierbicą – gdy odpowiada to zasadom współżycia społecznego. Decyduje sędzia rodzinny.

Poza dziećmi w niektórych, szczególnych sytuacjach alimenty mogą też przysługiwać byłym małżonkom, rodzicom i dziadkom od dorosłych dzieci i wnuków oraz rodzeństwu.

POSTĘPOWANIE CYWILNE

Kodeks postępowania cywilnego (kpc) reguluje zasady rozwiązywania sporów powstałych na gruncie prawa cywilnego.

W postępowaniu cywilnym **sędzia jest bierny**. Wynika to z zasady **kontradiktoryjności** (sporności), będącej podstawą postępowania cywilnego: to dwie strony (powód oraz pozwany) muszą podjąć działania (przedstawiając odpowiednie dowody), by dowieść swoich racji przed sędzią. Sam sędzia jest właściwie widzem – obserwuje zmagania stron i na podstawie przedstawionych przez nie dowodów i argumentów wydaje wyrok. Zadaniem sędziego nie jest samodzielne poszukiwanie dowodów – podstawę do wydania wyroku stanowią fakty przedstawione przez strony. W postępowaniu cywilnym zatem na strony został przerzucony obowiązek wyszukania i przedstawienia wszystkich racji. Dlatego tak ważne jest odpowiednie przygotowanie się do postępowania – często zresztą nieodzowne okazuje się ustanowienie zawodowego pełnomocnika (np. adwokata lub radcy prawnego). W postępowaniu cywilnym sędzia powinien nakłaniać strony, o ile tylko jest to możliwe, do zawarcia ugody i zakończenia sporu bez zaangażowania wymiaru sprawiedliwości.

W postępowaniu cywilnym występują dwie strony:

- **powód/powódka** – a więc osoba, która – uznając, że jej prawa zostały naruszone – wszczyna postępowanie, składając pozew do sądu cywilnego oraz
- **pozwany/pozwana** – wskazana w pozwie osoba, która zdaniem powoda ponosi odpowiedzialność za naruszenie jego praw.

Możemy wyróżnić trzy rodzaje postępowania cywilnego: postępowanie procesowe (zwane też spornym), postępowanie nieprocesowe oraz postępowanie egzekucyjne. **Postępowanie procesowe** jest zasadniczym modelem postępowania. To w nim występują powód z pozwanym, którzy toczą spór przed sądem. Jest to spór o prawo – o istnienie jakiegoś prawa lub stosunku prawnego i ewentualnie wynikające z niego dla stron obowiązki.

Drugim rodzajem postępowania jest **postępowanie nieprocesowe**. Nie ma tu sporu o prawo ani stron – są jedynie uczestnicy postępowania, którzy nie muszą mieć wcale sprzecznych interesów (choć czasem mają). Postępowanie w tym trybie nie jest także kontradiktoryjne i może się toczyć z udziałem tylko jednego uczestnika (np. postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku).

Postępowanie cywilne kończy często **postępowanie egzekucyjne**. Jego celem jest przymuszenie dłużnika do wykonania zobowiązania ustalonego np. w drodze postępowania cywilnego, czyli pomoc w wykonaniu orzeczenia sądu. Zasadniczym organem w postępowaniu egzekucyjnym jest **komornik**.

W lipcu 2004 r. do postępowania cywilnego została wprowadzona **mediacja**. Jeśli obie strony zgodzą się na udział w postępowaniu mediacyjnym, to **mediator**, tak jak w postępowaniu karnym, pomaga stronom dojść do porozumienia. Gdy mediacja zakończy się ugodą, którą sąd uzna za sprawiedliwą i możliwą do wykonania, sędzia taką ugodę zatwierdza. Ma ona moc prawną ugody zawartej przed sądem. Wprowadzenie instytucji mediacji do postępowania cywilnego ma na celu przyspieszenie rozwiązywania sporów i próbę oddania ich w ręce stron.

▲ *Mediacja w toku rozprawy sądowej (lub przed jej rozpoczęciem) daje rodzinom okazję, by wspólnie podjąć decyzję, jak po rozwodzie chcą ukształtować relacje między każdym z nich a ich dzieckiem.*

PRAWO CYWILNE – dziedzina prawa regulująca stosunki (przede wszystkim majątkowe) pomiędzy osobami fizycznymi i prawnymi. Działami prawa cywilnego są m.in.: prawo rzeczowe, który reguluje kwestie związane z własnością rzeczy, sposobem jej nabycia i zbycia oraz używania, a także prawo spadkowe regulujące skutki prawne śmierci człowieka.

ZDOLNOŚĆ PRAWNA – zdolność do bycia podmiotem praw i obowiązków w zakresie prawa cywilnego, w odróżnieniu od niej zdolność do czynności prawnych to możliwość dysponowania swoimi prawami i obowiązkami oraz zaciągania zobowiązań za pomocą własnych działań.

ZDOLNOŚĆ DO CZYNNOŚCI PRAWNEJ – zdolność do aktywnego korzystania ze swoich praw i obowiązków, np. zawierania umów.

PRZEDSTAWICIELSTWO – instytucja prawna, która pozwala działać jednej osobie za pośrednictwem innej, która podejmuje czynności prawne w jej imieniu i na jej rachunek. Przedstawicielstwo może być ustawowe lub umowne (pełnomocnictwo).

UMOWA – czynność prawna, polegająca na zgodnym oświadczeniu woli dwóch lub więcej stron, złożonym w celu wywołania określonego skutku prawnego (np. przeniesienia własności rzeczy), zwłaszcza ustanowienia stosunku prawnego (np. dzierżawy), zmiany lub zniesienia istniejącego stosunku prawnego (np. zmiana warunków najmu).

SPADEK – ogół praw i obowiązków cywilnoprawnych o charakterze majątkowym zmarłej osoby fizycznej (spadkodawcy), które z chwilą jej śmierci przechodzą w drodze dziedziczenia na inną osobę lub osoby (spadkobierców).

TESTAMENT – jednostronna czynność prawna, w której treści spadkodawca określa losy swego majątku po swojej śmierci; także dokument obejmujący oświadczenie ostatniej woli.

ZACHOWEK – część spadku przysługująca najbliższej rodzinie, jeżeli spadkodawca pozostawił testament i nie uwzględnił w nim najbliższych osób (małżonka/małżonki, najbliższych krewnych).

SPRAWDŹ SIĘ SAM/SAMA!

- ✓ Wyjaśnij na przykładach, na czym polega zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych. Wskaż w swoim otoczeniu osoby, które je posiadają.
- ✓ Jakie zobowiązania prawne mogą podejmować nastolatki między 13 a 18 rokiem życia? Kiedy potrzebna jest zgoda rodziców lub opiekunów?
- ✓ Co to jest umowa i jak się ją zawiera? Przeanalizuj dowolną umowę znaną w internecie i zastanów się, jakie zobowiązania zawierających ją podmiotów rodzi.
- ✓ Jaka jest różnica między przedstawicielstwem a pełnomocnictwem?
- ✓ Przeprowadźcie w klasie rozmowę o prawach i obowiązkach rodziców oraz dziecka, w tym pełnoletniego.
- ✓ Sprawdźcie, jak wygląda w Polsce ścigalność alimentów i zaproponujcie rozwiązania tego problemu.